

CURRENT PROBLEMS OF FUTURE HIGH SCHOOL TEACHERS TRAINING IN MODERN DOMESTIC SCIENCE**N. S. Sidash**

The article is devoted to the current urgent problems of training future high school teachers and their pedagogical consciousness formation. Basic requirements to high school teachers on the European level that allows determining positive experience when training future high school teachers and using experience involved in the field of Ukrainian education have been considered.

Key words: pedagogical education, pedagogical crisis, pedagogical consciousness, high school teachers training, high education stages in Ukraine, current pedagogical technologies.

Сідаш Н. С. – викладач кафедри філософських та гуманітарних дисциплін Інституту хімічних технологій (м. Рубіжне) Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля; аспірант кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, e-mail: natalija-sidash@rambler.ru

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор А. С. Белих

УДК 37.037

**ЯКОСТІ ІНТЕЛІГЕНТНОЇ ЛЮДИНИ ЯК ЗМІСТОВА
ОСНОВА ВИХОВАННЯ ІНТЕЛІГЕНТНОСТІ
У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ****Н. В. Фунтікова**

У статті проаналізований наявний в сучасній науці досвід моделювання інтелігентності як особистісної якості. Автор визначає власний підхід до вибору комплексу якостей, що формують інтелігентність, і представляє комплекс якостей, які є змістовою основою виховання інтелігентності у студентів вищих навчальних закладів.

Ключові слова: інтелігентність, особові якості, виховання.

Проектування і організація процесу виховання особистості в сучасній вищій школі вимагають визначення гуманістичних орієнтирів

виховного процесу, теоретичного обґрунтування змісту виховання, розробки ефективних виховних технологій.

На наш погляд, визначення інтелігентності як мети виховання у вищій школі дає можливість інтегрувати накопичений досвід виховної роботи й сучасні завдання виховання студентів як носіїв загальної й професійної культури, здатних будувати своє життя й професійну діяльність на основі гуманістичних цінностей і життєтворчих смислів.

Визнання інтелігентності метою виховання у вищих навчальних закладах обумовлює необхідність не тільки визначення змісту самого поняття «інтелігентність», а й виокремлення тих особистісних якостей, що в комплексі формують інтелігентність як інтегративну якість особистості.

Слід зазначити, що в науці існує певний досвід моделювання змісту інтелігентності [В. Андреев, Л. Келеман, О. Лук'янова, А. Труфанов та інші вчені].

Зокрема, Л. Келеман подає описову модель інтелігентності, включаючи до неї інтелектуальні якості, що «... фіксують існування людини як істоти, яка мислить» [7, с. 33], та моральні якості, що «... фіксують властивості людини, які виявляються в спілкуванні та інтелектуальній діяльності» [7, с. 33].

В. Андреев, визначаючи інтелігентність як інтегральну характеристику високогуманних і прогресивних громадянських, моральних та інтелектуальних якостей особистості в єдності з високою загальною культурою [1, с. 14], включає до її складу тридцять шість особистісних якостей, об'єднуючи їх у чотири блоки: громадянські якості, моральні, інтелектуальні і якості, що свідчать про розвиненість загальної культури особистості [1, с. 14–16].

До громадянських якостей В. Андреев відносить: соціальну активність, громадянську мужність, правдолюбство, демократизм, інтернаціоналізм, незалежність переконань, принциповість, подвижництво, прогресивність поглядів; до моральних якостей – тактовність, совісність, скромність, чесність, поважність, душевність, чуйність, обов'язковість, доброзичливість; до інтелектуальних – здатність зрозуміти іншого, терпимість до іншодумства, творча активність, критичність мислення, здатність до самоаналізу, здатність до самоосвіти, здатність до самовдосконалення, самокритичність, ерудованість. Якосями особистості, у яких виявляється сформованість її загальної культури, на думку В. Андреева, є: культура спілкування й поведінки, культура розумової праці, естетична й художня культура, фізична культура, професійна культура, екологічна культура,

економічна культура, правова культура, політична культура [1, с. 14–16].

Узагальнюючи позиції різних авторів щодо змісту інтелігентності й якостей, які її складають, А. Труфанов пропонує схему традиційного підходу до розуміння сутності інтелігентності як набору таких якостей (рис. 1) [16, с. 21].

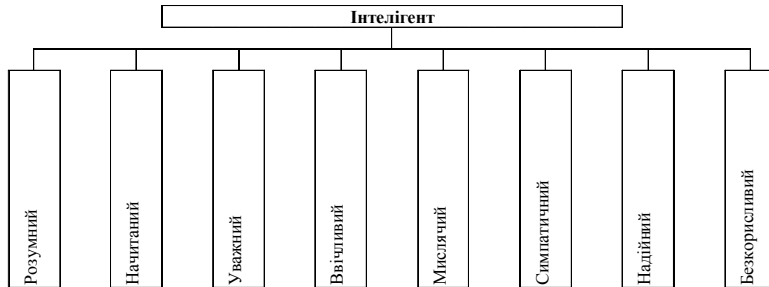

Рис. 1. Традиційний підхід до розуміння змісту інтелігентності.

Вважаючи, що в основі інтелігентності як особистісної якості лежить її ідеологія (за О. Лосевим), А. Труфанов використовує системний підхід до розуміння сутності інтелігентності й пропонує власну її модель, яка включає основу інтелігентності і систему якостей, у яких вона виявляється (рис. 2) [16, с. 21].

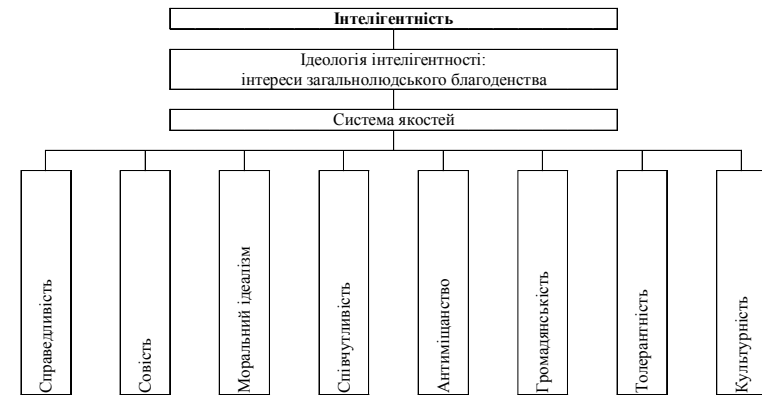

Рис. 2. Системний підхід до розуміння змісту інтелігентності.

А. Труфанов поділяє «конкретні» якості інтелігентності на дві групи: 1) необхідні й достатні та 2) необхідні, але не достатні.

Саме перша група – група «... духовно-моральних якостей, що відновлюють національну духовну традицію» [16, с. 56], на його думку, визначає специфіку інтелігентності, тобто дозволяє відмежувати її від інших якостей особистості.

До необхідних і достатніх для визначення сутності інтелігентності якостей А. Труфанов відносить:

- загострене почуття соціальної справедливості;
- неспокійну совість;
- моральний ідеалізм;
- співстраждання, людяність;
- антиміщанство як релігійно-ціннісне відношення до світу [16, с. 27–56].

Друга група об'єднує якості, недостатність яких для визначення специфіки інтелігентності «... зумовлена їх загальнолюдським змістом» [16, с. 56], але, на думку дослідника, вони можуть і навіть мають бути властиві кожній людині. До цих якостей належать:

- здатність до критичного мислення;
- особиста порядність і тактовність;
- ідейна принциповість;

- терпимість до іншодумства;
- прилученість до багатств світової культури [16, с. 56–59].

Модель інтелігентності, запропонована О. Лук'яною, включає ядро – смисложиттєву орієнтацію особистості, та чотири блоки: інтелектуальних, моральних, комунікативних і соціальних якостей особистості (таблиця 1) [12, с. 37, 39–40].

Ми виходимо з розуміння інтелігентності як особливого вияву духовності, її специфічного типу і нерозривної єдності духовно-інтелектуальних, духовно-моральних і духовно-інтелектуальних якостей.

На наш погляд, наявний у науковій літературі досвід моделювання інтелігентності як особистісної якості (як у вигляді графічних, так і описових моделей) також дає підстави для: по-перше, розуміння важливості чіткого виділення особистісних якостей, у яких виявляється інтелігентність, по-друге, обмеження їх кола за ознакою необхідності й достатності та, по-третє, виявлення основи їх взаємодії.

Т а б л и ц я 1

Модель інтелігентності як інтегральної особистісної характеристики

Смисложиттєва орієнтація – потреба служити всезагальному благоденству (за О. Лосєвим)	
Інтелектуальні якості	
Критичність мислення (потреба в пізнанні)	(за В. Андрєєвим, М. Гаспаровим, Л. Іваненко, М. Івановим, М. Каганом, А. Кругловим, Л. Романковим, В. Толстих, Ю. Фокінім, Ю. Шрейдером, І. Якіманською)
Моральні якості	
Совісність (робота над власним самовдосконаленням, висока моральність)	(за Т. Алексєєвою, В. Андрєєвим, А. Володіним, М. Гаспаровим, М. Ісингаріною, В. Катаєвим, А. Логуновим, М. Мамардашвілі, Т. Савіною, В. Тріодінім, І. Якіманською)
Людинолюбство (милосердя, співстраждання)	(за Л. Воловичем, Д. Гранінім, В. Краєвським, Д. Лихачовим, М. Мамардашвілі, В. Тріодінім, А. Труфановим)
Комунікативні якості	
Уміння слухати й чути інших	(за А. Володіним, А. Запесоцьким, М. Каганом, В. Краєвським, Д. Лихачовим)

Терпимість (культура діалогу)	(за Є. Галицьких, М. Каганом, С. Кравченко, Ю. Шрейдером, І. Якіманською)
Соціальні якості	
Відношення до культури (сприйнятливості до цінностей культури)	(за Л. Воловичем, А. Кругловим, Д. Лихачовим, М. Розовим, А. Труфановим, Г. Федотовим, Ю. Фокінім, І. Якіманською)
Пріоритет суспільних інтересів (громадянськість)	(за В. Андрєєвим, С. Великовським, А. Володіним, М. Гаспаровим, А. Запесоцьким, М. Кураєвим, А. Логуновим, Є. Мальцевим, Ю. Фокінім)

Головна проблема у визначенні інтелігентності, як зазначає В. Толстих, «... полягає в тому, щоб вичленувати й позначити ознаку, точніше – засаду, на якій людину можна назвати і вважати інтелігентом» [15]. Цю точку зору поділяють і інші дослідники, зокрема М. Карлов, О. Лосєв, які, розуміючи специфічність інтелігентності, її конкретність як особистісної якості, вважають, що інтелігентність не є набором позитивних якостей особистості, це не тільки розумність, освіченість, доброта, вихованість, а щось більш загальне й важливе [10, с. 314], «... деяка важко визначувана якість, по суті, аура інтелігентності, яка не піддається формалізації» [5].

Прагнучи знайти цю найважливішу, ключову для визначення сутності інтелігентності якість, дослідники розглядають інтелігентність як здатність людини особливий духовний світ і духовні потреби (М. Моїсєєв) [13], вважають її змістовим центром інтелектуальну свободу, свободу як моральну категорію (Д. Лихачов) [9], незалежність у судженнях, відмову приймати чужі думки й оцінки без власного аналізу (Л. Романков) [14, с. 38], принципи благоговіння перед життям [6, с. 238] та «... відповідальності за все, що тебе особисто не торкається, не стосується, але торкається й стосується інших – близьких і далеких, суспільства, народу, всього світу» [15].

А. Труфанов також вважає, що в основі інтелігентності лежить глибока небайдужість до людини й людства в цілому, універсальна моральна відповідальність, що визначає контекст формування й вияву індивідуальних моральних якостей [16, с. 59–60].

Утвердження необхідності виходити не зі створення якомога повного набору якостей інтелігентної людини, а з установаження певної

основи (В. Толстих), «ідеології» (О. Лосєв), «аури» (М. Карлов), «вищого закону буття» (В. Горський) інтелігентності як методологічний принцип реалізується й у дисертаційних працях О. Лук'янової, А. Труфанова [12, с. 36; 16, с. 23].

Розмаїття визначень інтелігентності, підходів до трактування цього поняття зумовлює необхідність пошуку певного змістового ядра, стрижня, навколо якого можуть формуватися, розвиватися й реалізуватися різноманітні особистісні якості. Таким змістовим ядром, стрижнем, змістовою основою інтелігентності є смисложиттєва орієнтація особистості [12, с. 36], яку О. Лосєв називає ідеологією [10, с. 314]. Ця смисложиттєва орієнтація, «ідеологія інтелігентності» полягає в прагненні реалізувати загальнолюдське благоденство [10, с. 314; 16, с. 21], забезпечити суспільну форму життя «... в сенсі її цілісності й гармонії, надаючи цьому феномену всезагального значення» [4], дотримуватися інтересів всезагального блага, будувати своє життя й діяльність на основі загальнолюдських цінностей, морального канону, що «... спирається на вимоги сфери духовності як простору, в якому людина одержує можливість до самореалізації себе як Людини, де людина реалізує свою родову сутність» [3].

Смисложиттєва орієнтація людини на загальнолюдське благоденство, її висока життєва мета є втіленням «абсолютною повноти буття» (за М. Лосським), абсолютної самоцінності, у якій всі позитивні цінності поєднуються і є невіддільними від буття [11, с. 51].

Формування смисложиттєвої орієнтації особистості відбувається як процес осягнення людиною смислу буття, осмислення себе і світу, формування неповторного власного себе- і світорозуміння, само- й світоусвідомлення. Інтелігентність, яка походить від значення «глибинне розуміння суті речей» [12, с. 32], формується як активна здатність людини зрозуміти себе, своє місце у світі та «...свідомо відноситися до суспільно-історичного процесу життя у відповідності до законів його буття й на основі діалектичної єдності інтелекту й морального почуття, вільної й доброї волі» [6, с. 169]. Як стверджує М. Гаспаров, інтелектуальні й моральні якості визначають сам принцип інтелігентності як вищого ступеня усвідомлення й розуміння і дають можливість сформувати критерії вибору вчинку в різних ситуаціях [2].

Інтелігентність, як зазначає Л. Келеман, виникає в соціально й культурно апробованих формах людського буття «... в результаті інтелектуальної цілепокладальної діяльності, яка супроводжує й

супроводжується формами зовнішньої й внутрішньої світобудови» [6, с. 118].

Усвідомлення, що динамічно розгортається, – це і є культура як подія, що постійно продовжується [8, с. 31], тому становлення інтелігентності як особистісної якості, в основі якої лежить смисложиттєве самовизначення особистості, означає становлення цієї особистості як носія культури.

Будуючи життєві стратегії у відповідності до власної смисложиттєвої орієнтації, інтелігентна людина обере альтруїстичний вектор саморозвитку, спрямований на благо суспільства [12, с. 36], збереження й збагачення культури людства.

Саме на основі обраної людиною смисложиттєвої орієнтації як втілення її системи духовних цінностей інтегруються окремі якості, в яких виявляється інтелігентність.

Розглядаючи інтелігентність як багатокомпонентне утворення, інтегративну особистісну якість, що має основу – смисложиттєву орієнтацію (за О. Лосєвим, потребу служити всезагальному благоденству), ми вважаємо, що основними якостями, що формують інтелігентність, є:

- світоглядна зрілість;
- здатність до діалогу;
- відповідальність;
- культура вчинку;
- естетичне відношення до людини й світу;
- здатність до саморефлексії;
- здатність до творчості.

Отже, названі якості, співіснуючи в людині й виявляючись в її діяльності на основі смисложиттєвої орієнтації на інтереси людства, загальнолюдське благоденство як глибинний синтез духовно-інтелектуальних, духовно-моральних і духовно-естетичних якостей, формують інтелігентність як особливу цілісність. Одні якості передбачають наявність інших, розгляд якостей інтелігентності окремо неможливий, оскільки це веде до руйнування цілісності, руйнування інтелігентності як специфічної особистісної якості, що доводить інтегральність інтелігентності [12, с. 40].

Наголошуючи на важливості виділення основних, ключових особистісних якостей інтелігентної людини, О. Лосєв акцентує увагу на

необхідності при визначення сутності інтелігентності розуміти, що «... будь-яка характеристика завжди буває занадто частковою й позбавленою необхідною тут узагальненості» [10, с. 314], але для цілей нашого дослідження ми виділяємо названу вище сукупність якостей.

Очевидно, що названі якості особистості, не можуть бути сформовані до кінця, оскільки на будь-якому рівні сформованості вони відкривають нові горизонти становлення людини як універсуму. Тому і процес виховання інтелігентності є тривалим у часі й завершується разом із завершенням людського життя, але саме цей процес і є процесом становлення особистості як Людини, як носія етичної свідомості, процесом зростання людської душі й духу.

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що якості, включені до моделі інтелігентності, є загальнолюдськими, що доводить можливість формування інтелігентності у будь-якої людини незалежно від її етнічної, соціальної або професійної приналежності.

Модель інтелігентності має динамічний і в особистісному, і в історико-культурному плані характер, але специфіка такої динаміки полягає в тому, що всі складові інтелігентності як цілісності мають формуватися збалансовано, оскільки «... при відсутності якої-небудь частини в межах цілісності сама ця цілісність не просто змінюється, а знищується, переходить в іншу якісну визначеність» [7, с. 34].

Представлені якості інтелігентності передбачають формування інших особистісних якостей, що підтверджують і інші дослідники, оскільки «реалізація якостей інтелігентності веде до постійного вироблення нових, більш високих внутрішніх критеріїв, на які людина орієнтується в процесі життєдіяльності» [12, с. 38].

Слід також враховувати, що конкретні якості інтелігентності не можуть бути виділені й окреслені раз і назавжди, як вважає А. Труфанов, цей набір якостей є рухливим, крім того, й самі якості можуть переходити одна в іншу, взаємообумовлювати одна іншу й взаємозамінюватися [16, с. 24].

Водночас, представлені якості інтелігентної людини, на наш погляд, можуть бути змістовою основою для визначення критеріїв вихованості інтелігентності у студентської молоді, а також для проектування системи виховання інтелігентності у студентів вищих навчальних закладів.

Література

1. Андреев В. И. Проверь себя. Десять тестов оценки интеллигентности, конкурентоспособности и творческого потенциала личности. – М.: Народное образование, 1994. – 64 с.

2. Гаспаров М. Л. Интеллектуалы, интеллигенты, интеллигентность / Гаспаров М. Л. // Русская интеллигенция. История и судьба. – М.: Наука, 2001. – С. 5–14.

3. Горський В. С. Історія української філософії: Курс лекцій / В. С. Горський. – Київ: Наукова думка, 1996. – Режим доступу: <http://thales2002.narod.ru/hor5.html>

4. Гражданственность интеллигенции: пути формирования в кризисном обществе: публикация по материалам научно-практической конференции «Гражданственность интеллигенции: пути формирования в кризисном обществе», 10 февраля 2001 года, г. Харьков // Альма-матер. – 2001. – №3. – С. 21–22.

5. Карлов Н. Интеллигенция ли? / Карлов Н. // Альма-матер. – 2003. – №3. – С. 37.

6. Келеман Л. А. Интеллигентность: антропологический статус и манифестация в современном мире: дисс...доктора философских наук:09.00.13 – Религиоведение, философская антропология, философия культуры / Келеман Людмила Анатольевна. – Ставрополь, 2006. – 387 с.

7. Келеман Л. А. Методологические и теоретические основания исследования интеллигентности / Л. А. Келеман // Вестник Российского университета дружбы народов. – Сер. «Социология». – 2005. – № 1. – С. 27–40.

8. Ланкин В. Г. Смена культурных поколений: событие в мире смыслов / В. Г. Ланкин // Человек. – 2004. – № 2. – С. 31–38.

9. Лихачев Д. С. О русской интеллигенции. Письмо в редакцию / Д. С. Лихачев // Новый мир. – 1993. – № 2. – С. 3–9.

10. Лосев А. Ф. Об интеллигентности / А. Ф. Лосев // Лосев А. Ф. Держание духа. – М.: Политиздат, 1988. – С. 314–322.

11. Лосский Н. О. Ценность и бытие: Бог как царство Божие и бытие как основа ценностей / Лосский Н. О. – Париж, 1931. – 125 с.

12. Лукьянова О. В. Формирование интеллигентности у курсантов военного вуза в процессе обучения иностранному языку : дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» Лукьянова Ольга Владимировна. – Калининград, 2005. – 178 с.

13. Моисеев Н. Н. Об интеллигенции, ее судьбе и ответственности / Моисеев Н. Н. // Социально-гуманитарные знания. – 1999. – № 2. – С. 114–115.

14. Романков Л. П. Интеллигенция – есть / Романков Л. П. // Образование и культура Северо-Запада России. – Выпуск 6. – СПб.: СПбГУП, 2001. – С. 38.

15. Толстых В. И. Об интеллигенции и интеллигентности / Толстых В. И. // Вопросы философии. – 1982. – № 10. – С. 3–10.

16. Труфанов А. А. Формирование интеллигентности студента средней профессиональной школы в процессе изучения дисциплин гуманитарного

цикла: дисс. ... кандидата пед. наук: 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Труфанов Андрей Андреевич. – Казань, 2003. – 261 с.

КАЧЕСТВА ИНТЕЛЛИГЕНТНОГО ЧЕЛОВЕКА КАК СМЫСЛОВАЯ ОСНОВА ВОСПИТАНИЯ ИНТЕЛЛИГЕНТНОСТИ У СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ

Н. В. Фунтикова

В статье проанализирован существующий в современной науке опыт моделирования интеллигентности как личностного качества. Автор определяет собственный подход к выбору комплекса качеств, которые формируют интеллигентность, и представляет комплекс качеств, которые являются содержательной основой воспитания интеллигентности у студентов высших учебных заведений.

Ключевые слова: интеллигентность, личностные качества, воспитание.

QUALITIES OF THE INTELLIGENT PERSON AS THE MAINTENANT BASE OF EDUCATION OF THE INTELLIGENCE AT STUDENT YOUTH

N. V. Funtikova

The author of the article analyzes the state experience of the modeling intelligence in the modern science as personal quality. The author defines personal approach to selection of the complex of qualities, which form the intelligence and determine the complex of qualities, which are substantive foundation of the upbringing of the intelligence at the higher school students.

Keywords: intelligentsia, personality internalss, education.

Фунтикова Н.В. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ) n_funtikova@i.ua

Funtikova N.V. – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Chair of Pedagogics of the Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Luhans'k) n_funtikova@i.ua

Рецензент – член-кореспондент НАПН України, доктор педагогічних наук професор Г.П. Шевченко

Reviewer – Member-correspondent of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor G.P. Shevchenko